Ongehuwd samenwonen en koude uitsluiting

Wettelijk ingrijpen gerechtv

Moeders die ongehuwd samenwonen komen er na een scheiding vaak bekaaid vanaf. Meestal hebben ze geen recht op partneralimentatie of verrekening van inkomen of vermogen. Vergelijkbare financiële problemen hebben vrouwen die getrouwd zijn geweest onder koude uitsluiting. 'Er zijn genoeg argumenten voor de wetgever om in te grijpen', zegt Leon Verstappen, een van de auteurs van het onlangs verschenen rapport hierover. 'En de notaris moet extra alert zijn bij de advisering vooraf.'

TEKST Henriëtte van Wermeskerken | FOTO'S Truus van Gog

Verstappen, hoogleraar notarieel recht aan de Rijksuniversiteit Groningen: 'Het aantal huwelijken daalt zowel relatief als absoluut. Werden er in 1970 zo'n 124.000 huwelijken per jaar gesloten, tegenwoordig zijn dat er zo'n 80.000, inclusief geregistreerde partnerschappen, terwijl het aantal inwoners fors is gestegen. In een samenlevingsovereenkomst staan maar zelden afspraken over partneralimentatie of verrekening van inkomen of vermogen. Mensen realiseren zich dat vaak niet. Ze denken dat het wel goed zit omdat ze een contract hebben. Maar als er kinderen komen en een van de partners, meestal de vrouw, verdiencapaciteit heeft ingeleverd door zorgtaken op zich te nemen, ziet de situatie er na een scheiding heel anders uit dan ze zich voorstelden. Vergelijkbaar is dat veel getrouwde mensen niet weten of, en zo ja, wat voor huwelijkse voorwaarden ze hebben. Dat ligt niet aan de voorlichting door de notaris, want die is echt wel goed, maar aan het feit dat mensen aan de korte en niet aan de lange termijn denken. Ze zijn met hun hoofd bij de grote dag.'

ONDER DE ARMOEDEGRENS

De stellen die voor het huwelijksbootje kiezen, laten vaker dan vroeger huwelijkse voorwaarden opmaken waarin dan meestal een verrekeningsbeding wordt opgenomen. In 2003 bedroeg het percentage koude uitsluitingen in gemaakte huwelijkse voorwaarden 6,3. 'Koude uitsluiting en ongehuwd samenwonen zorgen na een scheiding voor een forse groep eenoudergezinnen die in grote financiële moeilijkheden terechtkomen', aldus Verstappen. 'Het gaat in ieder geval om een groep van 21.500 eenoudergezinnen met minderjarige kinderen die door koude uitsluiting onder de armoedegrens komen, maar het aantal eenoudergezinnen met financiële problemen is vermoedelijk veel groter. We vinden dat er voor de wetgever termen aanwezig zijn om met nieuwe regelgeving te komen om ernstige onbillijkheden te ondervangen.'

OPMERKELIJKE CIJFERS

Het onderwerp kwam aan de orde bij de behandeling in de Tweede Kamer van wetsvoorstel 28 867, over de aanpassing van de gemeenschap van goederen. De minister zegde toe onderzoek te laten doen naar de mogelijkheden van een aanvullende wettelijke regeling voor de koude uitsluiting. Op 31 maart verscheen het WODC-rapport. Het is uitgevoerd door het Netherlands Institute for Law and Governance, een samenwerkingsinstituut van onder andere de Rijksuniversiteit Groningen en de Vrije Universiteit Amsterdam. Verstappen: 'Wat we zien is dat vrouwen, met name als er minderjarige kinderen zijn, structureel materiële achterstanden oplopen door ongelijke verdeling van zorgtaken en betaalde arbeid. Na een scheiding zie je achteruitgang in woonkwaliteit, daling van koopkracht, lage inkomsten en de kans op langdurige armoede.' Uit cijfers van het CBS blijkt dat eenoudergezinnen met minderjarige kinderen verhoudingsgewijs vaak een laag inkomen hebben: in 2008 had circa 30 procent van deze huishoudens een inkomen onder de zogenoemde 'lage inkomensgrens'. Andere opmerkelijke cijfers, die ook in het rapport staan: na verbreking van een relatie daalt de koopkracht van vrouwen, als de kinderen bij hen blijven wonen, gemiddeld met 21 procent bij een formele relatie en 14 procent bij een informele relatie. Voor mannen stijgt de koopkracht daarentegen met 33 procent respectievelijk 23 procent. In deze statistieken is al rekening gehouden met eventuele partneralimentatie en aanspraken op grond van het huwelijksgoederenrecht. Problemen doen zich verder voor als de ene partner heeft bijgedragen aan de vermogensvorming van de ander door in zijn bedrijf of zijn huishouden te werken zonder betaling of andersoortige compensatie.

SOM INEENS

'Onze belangrijkste algemene conclusie is dat koude uitsluiting en ongehuwd samenwonen na een verbreking van de relatie voor zulke

'Koude uitsluiting en ongehuwd samenwonen zorgen na een scheiding voor een forse groep eenoudergezinnen die in grote financiële moeilijkheden terechtkomen'

aardigd

problemen en onbillijkheden zorgen dat dit overheidsingrijpen rechtvaardigt', benadrukt Verstappen. 'Wij reiken de wetgever een aantal mogelijkheden aan die in ons rechtssysteem passen. Voor gehuwden is onze eerste suggestie dat er een wettelijke bepaling komt dat partijen vóór hun huwelijk ieder afzonderlijk worden voorgelicht door een deskundige. Over wie de deskundige moet zijn laten we ons niet uit. Maar het ligt voor de hand dat het een notaris is, omdat die nu eenmaal de taak heeft huwelijkse voorwaarden te maken en te wijzigen. Partijen kunnen wat ons betreft naar dezelfde deskundige, maar niet gelijktijdig.'
Het idee voor deze verplichte afzonderlijke voorlichting haalden de onderzoekers uit Australië, waar dit wet is. Als tweede mogelijke instrument noemen de onderzoekers de som ineens. Die kennen we nu al in het erfrecht voor kinderen die onvoldoende zijn gecompenseerd, bijvoorbeeld voor verleende zorg aan de erflater. Verstappen: 'Wij denken aan een som ineens voor de echtgenoot die heeft gewerkt in het bedrijf of het huishouden van de andere echtgenoot, zonder daarvoor adequaat beloond te zijn. Die echtgenoot krijgt dan een aanspraak op een billijke vergoeding.'
Als derde instrument voor gehuwden noemen de onderzoekers een billijkheidscorrectie voor het geval de huwelijkse voorwaarden door veranderde omstandigheden evident onbillijk uitpakken voor een van de echtgenoten. 'Als het huwelijksgoederenregime onaanvaardbaar ongunstig uitpakt voor een van de twee, moet de rechter kunnen ingrijpen', stelt Verstappen.
Ook voor ongehuwden doen de onderzoekers een aantal suggesties om onbillijkheden uit te bannen. Het meest opvallend is het voorstel om partneralimentatie te introduceren wanneer men samenwoont als ware men gehuwd. Daarbij krijgen de aanstaande samenwoners uitdrukkelijk de mogelijkheid om hiervan af te wijken bij notariële (samenlevings)overeenkomst. Verder stellen de onderzoekers voor een aantal wettelijke regels voor gehuwden van overeenkomstige toepassing te verklaren op ongehuwden.
Staatssecretaris Teeven schreef aan het parlement dat hij naar verwachting voor het zomerreces met een reactie op het rapport komt, en dat hij dan ook zal ingaan op het voorstel van Tweede Kamerlid Berndsen om trouwen buiten gemeenschap van goederen als hoofdregel in het wetboek op te nemen.

Op 18 mei organiseren het Amsterdams Centrum voor Familierecht (VU) en het Notarieel Instituut Groningen (RUG) een symposium over het WODC-rapport. De vijf rapporteurs, onder wie Leon Verstappen, zullen hun onderzoek van verschillende kanten belichten waarna referenten hun visie geven. Voor meer informatie: http://www.hoogmo.nl (onder Cursusaanbod)

GEEN GARANTIE

De onderzoekers bieden mogelijkheden en instrumenten aan, maar de wetgever bepaalt uiteindelijk wat er gebeurt. 'Toch raad ik notarissen aan nu vast te denken aan de mogelijkheid dat huwelijkse voorwaarden wijzigen. Wetsvoorstel 28 867 is half april door de Eerste Kamer aangenomen en het wordt waarschijnlijk op 1 januari 2012 ingevoerd. Dan vervalt de verplichte rechterlijke goedkeuring voor het wijzigen of intrekken van huwelijkse voorwaarden na huwelijkssluiting. Dat gaat dus in de toekomst goedkoper, eenvoudiger en sneller. Neemt de wetgever onze voorstellen over, dan kan de rechter sneller onbillijk uitpakkende huwelijkse voorwaarden corrigeren. Goede voorlichting vooraf wordt daardoor nog belangrijker dan die nu al is, met name op het punt van de correctiebevoegdheid van de rechter. Anders dan oorspronkelijk overeengekomen moet er toch vermogen worden verrekend. Koude uitsluiting biedt dan geen garantie meer voor het apart houden daarvan.'

OPLEVING

Verstappen verwacht dat de praktijk zich zal richten op het bestaan van correctiemogelijkheden en dat daar preventieve werking van zal uitgaan. 'Koude uitsluiting zal minder voorkomen: alleen in gevallen waarin het voor beide partijen een werkelijk passend regime is.'
In dat verband wil Verstappen waarschuwen voor een tendens die hij in gesprekken met notarissen signaleerde. 'Hoewel er al jaren een daling is van het aantal gevallen van koude uitsluiting lijkt er recent een opleving te zijn. Dit zien we met name in de agrarische sector. De reden is waarschijnlijk dat er veel wordt geprocedeerd over verrekeningsbedingen en dat die procedures voor ondernemers onzekerheid brengen. Adviseurs als accountants en belastingadviseurs dringen daardoor op koude uitsluiting aan. Als notaris moet je je drie keer achter de oren krabben voordat je dat adviseert en vastlegt. Vooral als je weet dat het idee met name van de man en van zijn familie komt. Het kan echt alleen als het voor beide aanstaande echtgenoten redelijk is.' ■